

DİYARBAKIR ARKEOLOJİ MÜZESİ İÇİN
TEKSTİL ÜRÜNÜ HEDİYELİK TURİSTİK
EŞYA ÖNERİLERİ*Textile Product Sugge Stions For Diyarbakır
Archaeological Museum*Gizem GEM¹, Sema TAĞI²

ÖZET

Türk kültürünün zengin kaynakları içerisinde yer alan ve tekstil sanatlarında önemli bir yeri olan dokumacılık geçmişten günümüze kadar ülkemizin birçok bölgesinde güzel örnekleri ile karşımıza çıkmaktadır. Çözü ve atkı ipliklerinin bağlantı kurması sonucu oluşan dokumacılık, tekniklerine göre kirkitli, mekikli ve çarpana dokumalar olarak sınıflandırılmaktadır. Kilim dokumacılığı Anadolu da birçok yörede bulunan, farklı teknikleri olan üzerinde kültürel kimliğimizi yansıtan motifleri barındıran bir tekstil ürünüdür. Birçok sembolik anlam taşıyan kilim örnekleri günümüzde halen kullanıldığı gibi ülkemizin pek çok bölgesinde bulunan müzelerde de yerlerini almış eski örnekler de mevcuttur. Günümüzde üretimi azalan kilim örnekleri müze koleksiyonlarında yer almaya başlamıştır. Diyarbakır Arkeoloji Müzesi'nde yer alan kilim örneklerinin motif, kompozisyon ve renk gibi özelliklerinin incelenip belgelenmesi ve tespit edilen geleneksel motiflerin yeni tekstil yüzey tasarımlarının oluşturulması gelecek nesillere aktarılması kültürel motiflerin sürdürülebilirliği açısından bu çalışma önem taşımaktadır. Bu araştırma kapsamında Diyarbakır Arkeoloji Müzesi deposunda bulunan 91 adet kilim örneği arasında motif, renk ve kompozisyon özellikleri açısından birbirinden farklılık gösteren on adet kilim örneği seçilmiştir. Kilimlerin hammaddeleri, dokuma tekniği, motif, bezeme ve renk özellikleri incelenerek bilgiler verilmiştir. İncelenen kilim örneklerinde yer alan motiflerden esinlenilerek, çanta, perde, kırlent gibi aksesuar ve ev tekstili ürünleri tasarlanarak, bir katalog oluşturulmuş ve bu ürünlerin müzenin satış yerinde ziyaretçilere sunulması önerilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Tekstil, Dokuma, Kilim, Motif, Tasarım
02-2845-8262

ABSTRACT

Weaving, a rich source of Turkish culture and an important aspect of textile arts, is evident in many regions of our country from the past to the present through beautiful examples. Weaving, which is formed as a result of the connection of warp and weft yarns, is classified as kirkited, shuttle and çarpana weavings according to their techniques. Rug weaving is a textile product found in many regions in Anatolia, with different techniques and motifs reflecting our cultural identity. Examples of rugs with numerous symbolic meanings are still used today, as well as older examples that have been preserved in museums throughout many regions of our country. Today, examples of rugs whose production has declined have begun to appear in museum collections. This study is important in terms of the sustainability of cultural motifs by examining and documenting the characteristics such as motif, composition and color of the rug samples in Diyarbakır Archaeology Museum and creating new textile surface designs of the traditional motifs identified and transferring them to future generations. Within the scope of this research, ten kilim samples that differ from each other in terms of motif, color and composition characteristics were selected among 91 kilim samples in the Diyarbakır Archaeology Museum warehouse. Raw materials, weaving technique, motif, decoration and color features of the rugs are examined and information is given. Inspired by the motifs in the rug samples examined, accessories and home textile products such as bags, curtains and throw pillows were designed, a catalog was created and it was suggested that these products be offered to visitors in the sales area of the museum.

Keywords: Textile, Weaving, Kilims, Motif, Design

* 21-22 Kasım 2024 tarihlerinde Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen “Uluslararası Genç Bilim ve Sanat İnsanları Sempozyumu ve Sergisi 2’de” sözlü sunum olarak sunulmuştur.

1. ORCID: 0000-0003-0584-8169 Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, gizem.gem23@gmail.com

2. ORCID: 0000-0002-2845-8262 Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi, sema.tagi@hbv.edu.tr

GİRİŞ

Anadolu’da tekstil sanatları içinde geleneksel dokumalar giyinme, soğuktan ya da sıcaktan korunma ihtiyacını karşılamak amacı ile ortaya çıkmıştır(Üner ve Akpınarlı, 2019, s.135). dokuma teknikleri kullanılan araçlara göre üç grupta incelenmektedir; bunlar çarpana dokumalar, kirkitli dokumalar ve mekikli dokumalar olarak adlandırılmaktadır (Ekinci, 2020, s.146). Kirkitli dokumalar havlı (halı) ve havsız (kilim, cicim, zili vb.) dokumalar olup, “kirkitli dokumalar” adını “kirkit” denilen ve dokuma sırasında kullanılan araçtan almaktadır. Anadolu’da kilimin tanımı; yer yaygısı, yaygı, örtü gibi tüm havsız kirkitli dokumalar olarak ifade edilmektedir (Atlıhan, 2011, s.36). Lydia Rasonry’nin yaptığı incelemeye göre, “kilim” Türkçe bir kelimedir ve Türk dokuma geleneği olarak bilinmektedir (Koşar, 1999, s.9).

Aytaç (1982, s.68), Kilim dokumanın, kullanılan yöntemlere bağlı olarak sınıflandırıldığını ve bunların: ilikli kilim, desen sınırları eğik olan kilim, eğri atkılı kilim, atkı iplikleri arasına ek atkı sıkıştırılan kilim, çift kenetleme tekniği ile yapılan kilim, sarma kontur tekniği kullanılan kilim ve atkı ipliklerinin aynı iplikten geri döndürülmesiyle oluşturulan kilimler olduğunu ifade etmektedir. Birçok sembolik anlam taşıyan kilim örnekleri günümüzde halen kullanıldığı gibi ülkemizin pek çok bölgesinde bulunan müzelerde de yerlerini almış eski örnekler de mevcuttur.

Geleneksel tekstil sanatları içerisinde önemli bir yeri olan kilim dokumacılığı geçmişten günümüze kadar Türkiye’nin birçok bölgesinde güzel örnekleri ile Türk halkının duygu, düşünce, inanç, yaratıcılık, gelenek göreneklerini yansıtan renk, motif ve teknik açıdan karakteristik özelliklerini bünyesinde barındıran birer belge niteliği taşımaktadır. Müzelerde yer alan kilim örneklerinin motif, kompozisyon, renk gibi özelliklerinin incelenip belgelenmesi ve tespit edilen geleneksel motiflerin yeni tekstil yüzey tasarımlarının oluşturulması gelecek nesillere aktarılması kültürel motiflerin sürdürülebilirliği açısından bu çalışma önem taşımaktadır.

Bu çalışmada, bu müzelerden biri olan Diyarbakır Arkeoloji Müzesinde yer alan kilimlerin, kullanım alanı, hammaddeleri, tekniği, motif, renk ve kompozisyon özelliklerinin incelemesi ve yeni tekstil yüzey tasarımlarında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çizimler Adobe İllustratör Cs6 programında yapılmış ve çeşitli tekstil ürünleri üzerine giydirmeler Adobe Photoshop Cs6 programında yapılmıştır. Bu geleneksel motifler kullanılarak tasarlanan, tekstil ürünü turistik hediyeelik eşya tasarımlarının hedef kitlesi müze ziyaretçileridir ve müze

satış ofisinde satışı önerilmektedir. Geleneksel motiflerin kullanılarak yeni tasarımların yapılması, özgün ürünler tasarlanmasını sağlayacağı gibi, motiflerin kuşaklar arası sürdürülebilirliğini de sağlayacaktır.

1. Diyarbakır Arkeoloji Müzesi

Görsel 1. Diyarbakır Arkeoloji Müzesi (URL 1)

Diyarbakır Arkeoloji müzesinde Osmanlı, Emevi, Erken Abbasi, Geç Paleolitik, Karakoyunlu, Neolitik, Akkoyunlu, Roma, Kalkolitik, Hristiyan, Hitit, Artuklu, Asur, Bizans ve Selçuklu dönemlerine ait birçok yöreye özgü etnografik ve arkeolojik eserler bulunmaktadır (Anonim, 2002; akt: Çiftçi, 2015, s13).

Diyarbakır'daki ilk müze, 1934 yılında Ulu Cami yakınında bulunan Zinciriye (Senceriye) Medresesi'nde kurulmuştur. 1985 yılında mevcut binasına taşınan müze (Görsel 1), gerekli düzenlemelerin ardından 1993 yılında yeniden ziyarete açılmıştır (URL 2).

Diyarbakır Arkeoloji Müzesinde bulunan etnografik eşyalar, yöre halkının ve Türk kültürünün son dönemdeki günlük yaşantısını yansıtmaktadır. Bu eserler arasında ahşap kapılar, kapı kolları, sedef ve fildişi işlemeli sandıklar, komodinler, sandalyeler ve sehpalardan yanı sıra halı ve kilimler de yer almaktadır. Ayrıca, gündelik yaşamda kullanılan bronz, bakır ve pirinçten imal edilmiş çok sayıda mutfak eşyası da bu koleksiyonun önemli bir parçasını oluşturmaktadır (Başak, 2004, s.11).

2. Kilimin Tarihçesi

Orta Asya'da Türklerle etkileşim içerisinde olan farklı toplumlarda da kullanıldığı bilinen kilim kelimesi, Türkçenin dil bilgisi ve ilk sözlük kitabı olan Divanü Lugati't Türk'de bu kelime, yer yaygısı anlamında ifade edilen “kiwiz, kiviz” olarak yer almaktadır. Kilim deyimi Slav dilini konuşan Ukrayna'da “kylym”, Farsça “gilim, gelim” Sırbistan ve Bulgaristan'da ise “kilim” olarak ifade edilmektedir (Ünaldı, 2022, s.12).

Anadolu'da dokumacılık sanatının köklü bir geçmişe sahip olduğunu gösteren önemli bulgulardan biri, Alacahöyük'te bulunan gümüş kirmanlardır (MÖ 3000–2000). Bu bulgular, dokumacılığın erken dönemlerden itibaren Anadolu'da önemli bir zanaat dalı olarak geliştiğini

ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra, Gordion'da Frigya'lılara ait olduğu belirlenen sumak ve cicim dokuma parçaları (MÖ 7. yy) dokumacılık sanatının farklı tekniklerle sürdürüldüğünü kanıtlamaktadır. Bu doğrultuda, Anadolu'da sumak ve cicim dokumalarının en az MÖ 7. yüzyıla kadar uzandığını ifade etmek mümkündür (Göksu, 2018, s.30).

Türk düz dokuma yaygıları arasında tarihlendirilebilen en eski örneklerden biri, bugün Washington Tekstil Müzesinde sergilenmektedir. Kaynaklara göre, bu yaygı atkılı sumak tekniğiyle dokunmuş olup, kufi bordür ile çevrelenmiş bir sekizgen madalyon ve kenarlarında yer alan küçük sekizgen motiflerle süslenmiştir. Desen özellikleri, XV-XVI. yüzyıl Avrupalı ressamlarının tablolarında görülen ve "Holbein halıları" olarak adlandırılan Erken Dönem Osmanlı halılarına benzerlik göstermektedir. Bu bağlamda, söz konusu yaygının XV-XVI. yüzyıllara tarihlendirildiği kabul edilmektedir (Alemdaroğlu, 2019, s.17).

Dokuma sanatının önemli unsurlarından biri olan kilimler, Türk gelenek ve kültürünün anlaşılmasında birer somut kanıt niteliği taşımaktadır. Kilimler, dokuyan kişilerin duygu ve düşüncelerini motifler aracılığıyla ifade ettikleri eserler olarak, yüzyıllar boyunca bir iletişim aracı işlevi görmüş ve bu özellikleriyle günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır (Kalay, 2016, s.63). Bu bağlamda, kilimler yalnızca estetik bir obje olmanın ötesinde, kültürel hafızayı ve toplumsal değerleri yansıtan birer belge olarak da değerlendirilmektedir.

Kilim, Anadolu'da yer yaygısı, yaygı ve örtü gibi tüm havsız kirkitli dokumaları tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Anadolu'da desensiz kilimlerin yanı sıra, dokuma ve desen tekniklerine göre adlandırılan farklı türde kilimler de bulunmaktadır (Atlıhan 2011, s.36). Kilim dokuma tekniğinde, dokumanın ön ve arka yüzü birbirinin aynısıdır. Bu teknikte, aynı renkteki atkı iplikleri, desenin yapısına uygun şekilde kendi alanları içerisinde ileri geri hareket ederek motifleri meydana getirmektedir (Özhekim, 2000, s.37).

Soysaldı (1999, s.599) kilimin; "ılıkli kilim, parmak kilimi, kirtme kilim, farda kilim, Antep kilimi, yanırlı kilim, nakışlı kilim, cicim, palas, palaz, çul, zili, sili, sumak" gibi isimlerle ifade edildiğini ancak teknik, malzeme ve desen farklılıklarının olduğunu belirtmektedir.

Süsleme ve bezeme sanatlarında, bütünü oluşturan her bir parça "motif" olarak adlandırılmaktadır. Türkçe'de "motif" kavramı, *örge* kelimesiyle karşılık bulmaktadır. Bu terminolojik kullanım, geleneksel sanatların yapı taşlarını oluşturan tasarımların hem kavramsal hem de estetik yönlerini ifade etmektedir (Sözen ve Tanyeli, 2012, s.214).

Motifler, genellikle doğadan ve insanların çevrelerinde gözlemledikleri nesnelerden ya da canlılardan esinlenerek oluşturulmuştur. Doğada bulunan *ağaç*, *çiçek*, *böcek*, *kuş* gibi varlıkların yanı sıra, insanların beslediği *tavuk*, *deve* gibi evcil hayvanlar ve *vazo*, *bardak* gibi günlük kullanım eşyaları motif olarak seçilmiştir. Ancak, bu motifler doğrudan gerçek

şekilleriyle değil, stilize edilerek sanat eserlerinde kullanılmıştır. Hiçbir canlı ya da nesne birebir görsel gerçeklikle tasvir edilmemiştir (Megep, 2007, s.13). Bu üsluplaştırma yaklaşımı, geleneksel sanatlarda hem estetik bir ifade biçimi oluşturmuş hem de motiflerin sembolik anlamlarını ön plana çıkarmıştır.

Sevim ve Canay (2013, s.63), düz dokumalarda kullanılan süslemelerin, dokuyan bireye ve üretildikleri yöreye bağlı olarak farklılık gösterdiğini ifade etmektedir. Motiflerin anlamları üzerine birçok araştırma yapılmış olup, bu çalışmalar incelendiğinde motiflerin genellikle benzer anlamlar taşıdığı görülmektedir. Geleneksel dokuma sanatlarında, özellikle kadınlar tarafından işlenen motifler, belirli sembolik işlevlere sahiptir. Bu bağlamda, nazardan ve kötü gözlerden korunmayı simgeleyen motifler arasında *el*, *parmak*, *tarak*, *göz*, *pıtrak*, *akrep*, *kurtağzı*, *çengel* ve *çakmak* gibi desenler öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra, evlilik, doğum, bereket ve mutluluğu ifade eden motifler ise *eli belinde*, *koçboynuzu*, *bukağı*, *saç bağı*, *sandık*, *yıldız*, *kuş*, *bereket* ve *küpe* gibi adlarla anılmaktadır. Bu motifler, yalnızca dekoratif unsurlar değil, aynı zamanda bireylerin inançlarını, duygularını ve toplumsal değerlerini yansıtan kültürel göstergeler olarak da önemli bir yere sahiptir (Balkanal, 2018, s.343).

3. Araştırma Kapsamında İncelenen Kilimler ve Tekstil Ürünü Turistik Hediyeelik Eşya Önerileri

Bu bölümde, müze deposunda yer alan kilimler ve araştırma kapsamına alınarak incelenen, on adet kilimin her birine ait görseller ile hammaddeleri, motif, renk ve kompozisyon özellikleri, her bir kilimden seçilerek çizilen motifler, her bir kilim örneğine yönelik tasarım önerileri ve giydirmeleri yer almaktadır. Diyarbakır Arkeoloji Müzesinde yer alan kilim örneklerinde yaygın olarak kullanıldığı belirlenen, “akrep, bukağı, koçboynuzu, kurtağzı-kurtizi ve pıtrak” gibi motifler orijinalliği korunarak tasarımlarda esin kaynağı olarak kullanılmıştır.

Örnek 1.

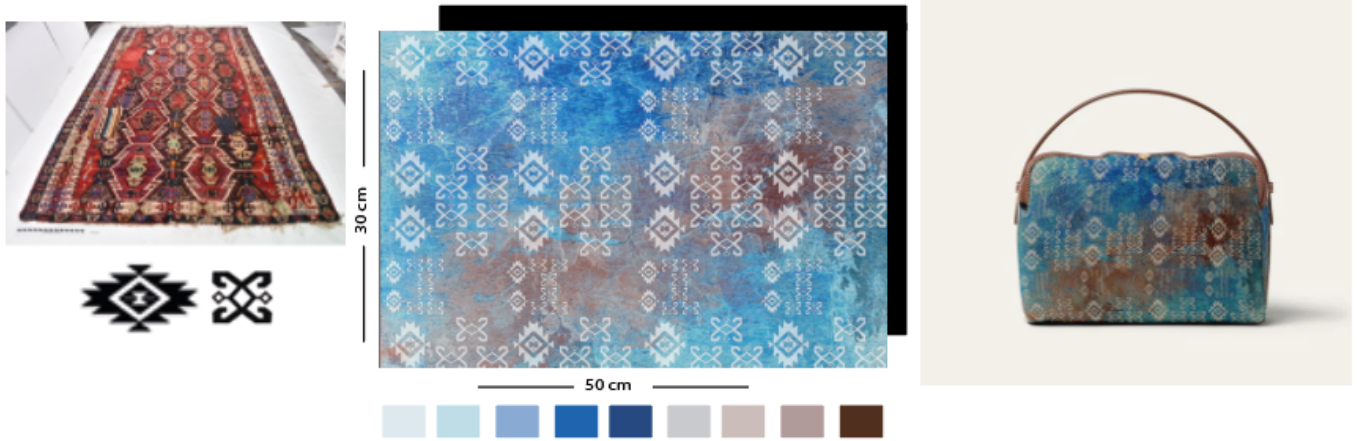
Araştırma kapsamında boyutu, hammaddesi, motif, renk ve kompozisyon özellikleri incelenen (müze envanter numarası, 1/24/9) kilim 1’e ait fotoğraf ve motif çizimleri Görsel 2’de verilmiştir.

Görsel 2. Kilim 1 ve kurtazı veya kurtizi (a), yıldız (b), koçboynuzu (c) motifleri çizimleri, Diyarbakır Arkeoloji Müzesi, Gizem Gem, 2023.

Görsel 2’de yer alan kilimin eni 188 cm boyu 310 cm boyutlarındadır. Atkı ve çözgüsü yündür. Raporlu kompozisyona sahip, kırmızı zeminli kilimde elibeline, kutağzı, koçboynuzu, çengel motifleri; dış bordüründe su yolu, altıgen ve saçbağı motifi, iç bordüründe ise kurtazı, koçboynuzu ve yıldız motifi kullanılmıştır. Kilimde kullanılan renkler kırmızı, siyah, krem, mavi, yeşil ve turuncudur. Kilimde yıpranmalar ve renkte solmalar, bazı bölgelerinde ipliklerle dikilmiş yama bulunmaktadır.

Görsel 2’de verilen kilim örneğinden seçilen “yıldız” ve “koçboynuzu” motifi, birim raporu farklı büyüklüklerde yerleştirilerek yapılan çantaya yönelik desen tasarımı oluşturulmuştur (Görsel 3).

Görsel 3. Tasarım paftası 1, çanta görseli (URL 3)

Örnek 2.

Araştırma kapsamında incelenen kilim 2’ye (müze envanter numarası, 2/19/83) ait, fotoğraf ve motif çizimleri Görsel 4’ te verilmiştir.

Görsel 4. Kilim 2 ve kurtağzı veya kurtizi (a), koçboynuzu (b), akrep (c) motifleri çizimleri, Diyarbakır Arkeoloji Müzesi, Gizem Gem, 2023.

Görsel 4’te verilen kilim örneği 866 cm en ve 223 cm boyunda olup, atkılı ve çözgüsü yündür. Üç bölüme ayrılmış, raporlu kompozisyona sahip kahverengi zeminli kilimde koçboynuzu, baklava, elibeline, yıldız ve ayna simetriği ile yerleştirilmiş kuş motifi yer almaktadır. Bordürde çengel, koçboynuzu ve uç uca eklenmiş eşkenar dörtgen motifi bulunmaktadır. Kilimde kahverengi, siyah, pembe, açık ve koyu yeşil, lacivert, sarı, turuncu ve kırmızı renkler kullanılmıştır. Dokumanın saçak kısımlarında yıpranmalar bulunmaktadır.

Tasarım 2, kilim örneğinden seçilen “akrep” motifi birim rapor farklı büyüklüklerde yerleştirilerek, yeleğe yönelik desen tasarımı oluşturulmuştur (Görsel 5).

Görsel 5. Tasarım paftası 2, yelek görseli (URL 4)

Örnek 3.

Araştırma kapsamında incelenen (müze envanter numarası, 1/27/80) kilim 3'e ait fotoğraf ve motif çizimleri Görsel 6' da verilmiştir.

Görsel 6. Kilim 3 kurti veya kurtizi (a), koçboynuzu (b), yıldız (c), tarak (d) motifleri çizimleri, Diyarbakır Arkeoloji Müzesi, Gizem Gem, 2023.

Görsel 6'da verilen kilim örneğinin eni 103 cm, boyu 204 cm'dir. Yün (atkı ve çözgüsü) ipliğiyle dokunmuştur. Raporlu kompozisyona sahip kırmızı zeminli kilimde el/tarak parmak, yıldız, eşkenar dörtgen, akrep, elibelinde kurti, koçboynuzu, altıgen ve muska motifleri; dış bordürde nazarlık (muska), iç bordürde ise su yolu ve küpe motifleri kullanılmıştır. Kilimde kırmızı, siyah, krem, mavi, yeşil, turuncu, sarı ve kahverengi renkler bulunmaktadır. Kilimde yer yer fiziksel bozulmalar görülmektedir.

Tasarım 3, görsel 6'da yer alan kilim örneğinden seçilen "yıldız" ve "koçboynuzu" motifi yine birim rapor farklı büyüklükte yerleştirilerek, çantaya yönelik desen tasarımı oluşturulmuştur.

Görsel 7. Tasarım paftası 3, çanta görseli (URL 5)

Örnek 4.

Araştırma kapsamında incelenen, kilim 4'e (müze envanter numarası, 1/25/80) ait fotoğraf ve motif çizimleri Görsel 8' de verilmiştir.

Görsel 8. Kilim 4 ve kurtağzı veya kurtizi (a), tarak (b), bukağı (c) motif çizimleri, Diyarbakır Arkeoloji Müzesi, Gizem Gem, 2023.

Görsel 8'de verilen kilim örneği, 155 cm en ve 214 cm boyunda, atkı ve çözgüsünde yün iplik kullanılmış bir örnektir. İki parçadan oluşan kilimde, eşkenar dörtgen, kurtağzı, koçboynuzu, üçgen, saçbağı ve çengel motifleri yer almaktadır. Bordürde ise çengel, bukağı, su yolu ve kurtağzı motifleri kullanılmıştır. Dokumanın bordür kısmında yırtılmalar görülmektedir.

Kilim 4'ten seçilen “kurtağzı, kurtizi” ve “bukağı” motiflerinden yola çıkılarak yapılan tasarımda, birim rapor farklı büyüklükte yerleştirilerek, çanta tasarımı oluşturulmuştur (Görsel 9).

Görsel 9. Tasarım paftası 4, çanta görseli (URL 6)

Örnek 5.

Araştırma kapsamında incelenen kilim 5'e (müze envanter numarası, 1/2/77) ait fotoğraf ve motif çizimleri Görsel 10'da verilmiştir.

Görsel 10. Kilim 5 ve yıldız (a), tarak (b), pıtrak (c) motifi çizimleri, Diyarbakır Arkeoloji Müzesi, Gizem Gem, 2023.

Görsel 10'da verilen kilim örneği 94 cm (en), 111 cm (boy) ölçülerinde olup yine yün (atkı-çözü) ipliğiyle dokunmuştur. Raporlu kompozisyona sahip bordo zeminli kilimde baklava, yıldız, kurtağzı, koçboynuzu ve bereket motif, bordürde ise su yolu ve pıtrak motifi bulunmaktadır. Kilimde bordo, siyah, krem, mavi, yeşil, pembe, hardal sarısı ve mor renk iplik kullanılmıştır. Kilimin kenarlarında yer yer yırtılmalar vardır.

Kilim 5'ten seçilen, "pıtrak" motifi kullanılarak yapılan kırlent tasarımında, birim rapor, tam tekrar yöntemiyle yerleştirilerek yapılan 5. tasarım Görsel 11'de verilmiştir.

Görsel 11. Tasarım paftası 5, kırlent görseli (URL 7)

Örnek 6.

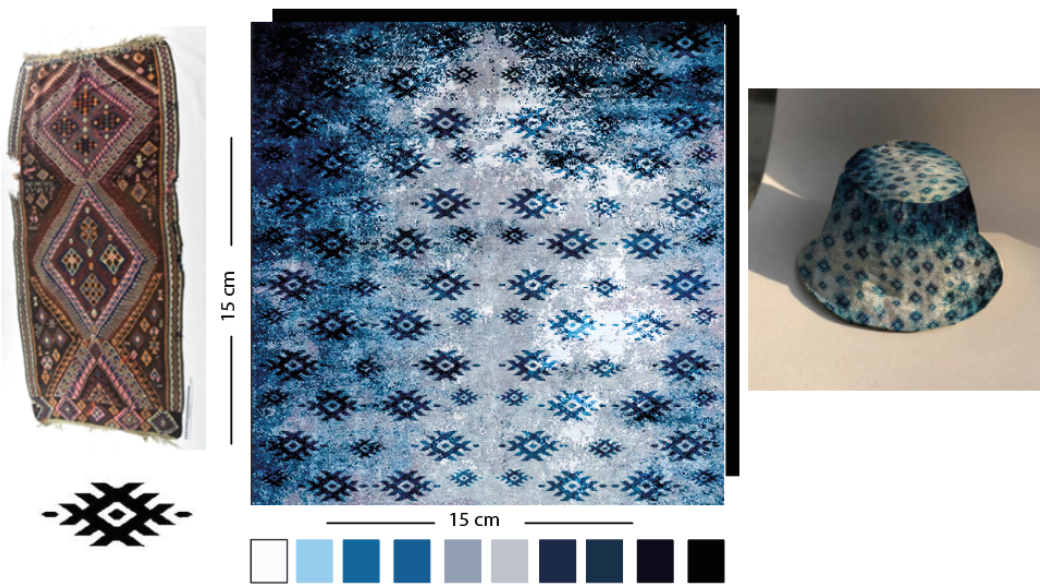
Kilim 6'ya (müze envanter numarası, 1/22/80) ait fotoğraf ve motif çizimleri Görsel 12'de verilmiştir.

Görsel 12. Kilim 6 yıldız (a), tarak (b), pıtrak (c) motifi çizimleri, Diyarbakır Arkeoloji Müzesi, Gizem Gem, 2023.

Görsel 12'de verilen kilim örneğinin eni 140 cm, boyu 295 cm'dir. Kilim yün (atkı-çözü) iplikle dokunmuştur. Raporlu kompozisyona sahip kahverengi zeminli kilimde, baklava, kurtağzı, koçboynuzu, pıtrak, saçbağı, insan, elibelinde, muska, göz, çengel ve dağ keçisi motifleri bulunmaktadır. Bordürde ise su yolu, kurtağzı, saçbağı ve küpe motifleri kullanılmıştır. Dokumada kullanılan renkler kahverengi, siyah, pembe, mavi, yeşil, turuncu, bordo ve lacivettir. Kilimin kenarlarında yıpranmalar mevcuttur.

Kilim örneğinden seçilen “pıtrak” motifi, birim raporunda farklı büyüklüklerde yerleştirilerek, yapılan şapkaya yönelik desen tasarımı Görsel 13'de verilmiştir.

Görsel 13. Tasarım paftası 6, şapka görseli (URL 8)

Örnek 7.

Kilim 7'ye (müze envanter numarası, 17/1/86), ait fotoğraf ve motif çizimleri Görsel 14'te verilmiştir.

Görsel 14. Kilim 7 ve yıldız (a), bukağı (b), kurtağzı veya kurtizi (c) motif çizimleri, Diyarbakır Arkeoloji Müzesi, Gizem Gem, 2023.

Görsel 14'teki kilim örneği 165 cm en ve 210 cm boyunda ve yün (atkı-çözgü) iplikle dokunmuştur. İki parçadan oluşan raporlu kompozisyona sahip kilimde, baklava, üçgen, altıgen, kurtağzı, koçboynuzu, yıldız, bukağı ve tarak, bordürde ise küpe, su yolu motifleri kullanılmıştır. Kilimde mor, yeşil, krem, bordo, bej, siyah, kahverengi ve turuncu renk iplik kullanıldığı görülmektedir. Kilimin kenarlarında yıpranmalar ve renginde solmalar vardır.

Yukardaki kilim örneğinden seçilen “bukağı ve kurtağzı-kurtizi” motifi tasarımın esin kaynağını oluşturmuştur. Birim rapor farklı büyüklükte yerleştirilerek, koltuk şalı yapılmıştır (Görsel 15).

Görsel 15. Tasarım paftası 7, koltuk şalı görseli (URL 9)

Örnek 8.

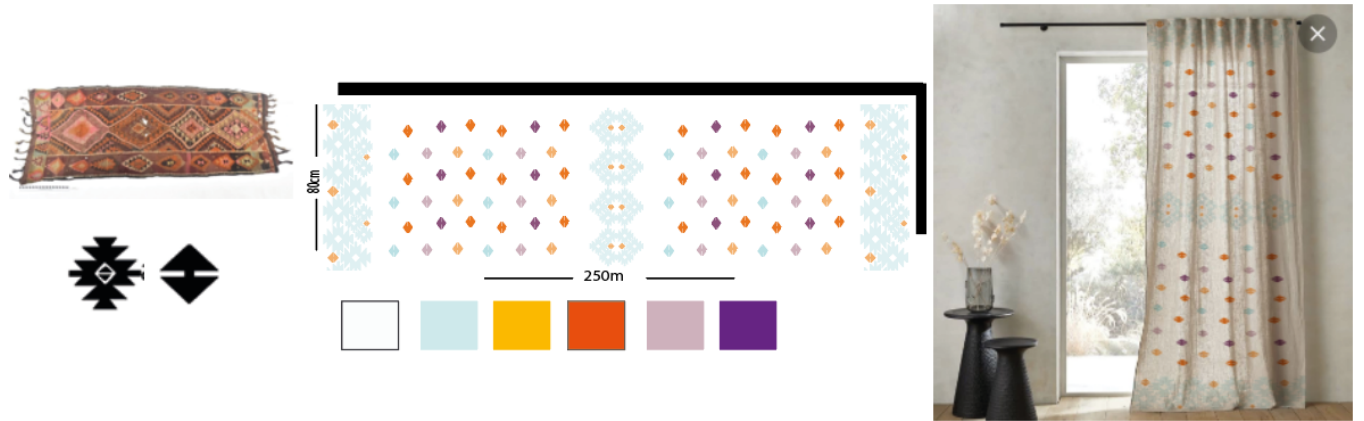
Kilim 8'e (müze envanter numarası, 1002) ait fotoğraf ve motif çizimleri Görsel 16'da verilmiştir.

Görsel 16. Kilim 8 ve yıldız (a), bukağı (b), tarak (c) motifi çizimleri, Diyarbakır Arkeoloji Müzesi, Gizem Gem, 2023.

Görsel 16'da verilen kilim örneğinin eni 91 cm, boyu 235 cm olup, yine yün (atkı-çözü) iplikle dokunmuştur. Raporlu kompozisyona sahip kilimde, baklava, üçgen, kurtağızı, koçboynuzu, tarak, saçbağı, muska ve kum saati, bordürde ise yıldız, saçbağı, bukağı ve su yolu motifleri kullanılmıştır. Dokumada kullanılan iplik renkleri bordo, siyah, kahverengi, pembe ve turuncudur. Kilimin renginde solmalar ve yıpranmalar olduğu görülmektedir.

Kilim 8'den seçilen “yıldız ve bukağı” motifinin, birim raporunun tam tekrar yöntemiyle yerleştirilerek, oluşturulan perde Görsel 17'de verilmiştir.

Görsel 17. Tasarım paftası 8, perde görseli (URL 10)

Örnek 9.

Araştırma kapsamında incelenen kilim 9'a ait (müze envanter numarası, 12/1/83) fotoğraf ve motif çizimleri Görsel 18'de verilmiştir.

Görsel 18. Kilim 8 yıldız (a), çengel (b), tarak (c) motifi çizimleri, Diyarbakır Arkeoloji Müzesi, Gizem Gem, 2023.

Görsel 18'deki kilim örneği 118 cm (en), 418 cm (boy) ölçülerinde, yün(atkı-çözü) ipliğiyle dokunmuştur. Envanter kayıtlarına göre eser müzeye 16. 12. 1973 tarihinde Faik Yılmaz'dan satın alınarak kazandırılmıştır. Raporlu kompozisyona sahip kilimde, altıgen, üçgen, sekizgen, yıldız, kurtazı, koçboynuzu, çengel, muska tarak ve saçbağı motifi kullanılmıştır. Bordürde ise saçbağı ve yıldız motifleri kullanılmıştır. Kilimde Kahverengi, açık yeşil, turuncu, siyah, sarı ve pembe renk kullanılmıştır. Kilimin renginde solmalar ve yıpranmalar bulunmaktadır.

Kilim 9'dan seçilen “çengel” motifi tasarımın esin kaynağını oluşturmaktadır. Birim rapor tam tekrar yöntemiyle yerleştirilerek, oluşturulan eşarp tasarımı Görsel 19'da verilmiştir.

Görsel 19. Tasarım paftası 9, eşarp görseli (URL 11)

Örnek 10.

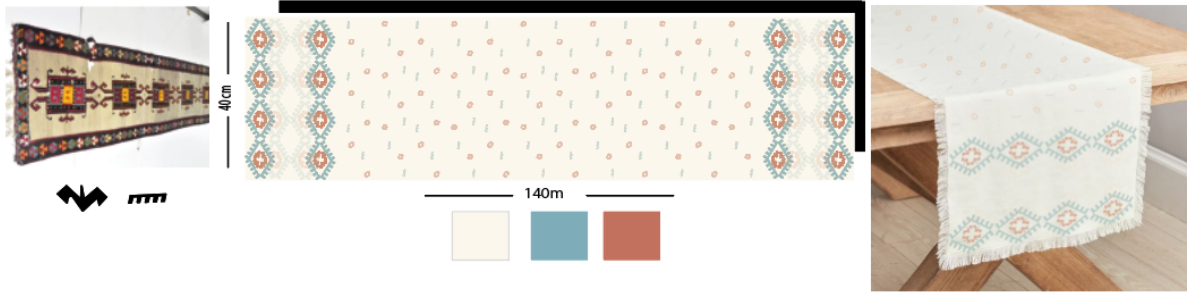
Kilim 10'un (Müze envanter numarası 11/2/83) fotoğrafı Görsel 20' de verilmiştir.

Görsel 20: Kilim 10 ve yıldız (a), kurtağzı, kurtizi (b), tarak (c) motif çizimleri, Diyarbakır Arkeoloji Müzesi, Gizem Gem, 2023.

Görsel 20' de gösterilen kilim örneği 100 cm eninde ve 485 cm boyundadır. Yün (atkı-çözü) ipliğiyle dokunmuştur. Raporlu kompozisyona sahip kilimde, dikdörtgen, kare, kurtağzı, koçboynuzu, nazarlık ve saçbağı motif, bordürde ise altıgen, üçgen ve küpe motif kullanılmıştır. Kilimde kahverengi, açık yeşil, turuncu, siyah, sarı, mor, gri ve kırmızı renkler bulunmaktadır. Kilimde yırtılmalar ve yıpranmalar bulunmaktadır.

Kilim örneğinden seçilen “tarak ve kurtağzı-kurtizi” motifi ile yapılan tasarımda, birim rapor tam tekrar yöntemiyle yerleştirilerek, runner masa örtüsü yapılmıştır (Görsel 21).

Görsel 21. Tasarım paftası 10, runner görseli (URL 12)

SONUÇ

Bu çalışmada incelen on kilim örneğinde genel olarak kahverengi, siyah, pembe, yeşil, mavi ve turuncu gibi renkler kullanıldığı tespit edilmiştir. Geometrik bezemelerden en çok üçgen daha sonra sırasıyla yıldız, altıgen, baklava, eşkenar dörtgen, sekizgen kare ve dikdörtgen motiflerin kullanıldığı görülmüştür. Sembolik bezemelerden en çok su yolu, nazarlık(muska), çengel daha sonra sırasıyla bukağı, kum saati, haç, küpe, göz ve bereket motifleri kullanıldığı belirlenmiştir. Figürlü bezemelerden en çok kurtağzı, koçboynuzu, elibeline en az ise insan ve

dağ keçisi motifleri kullanıldığı görülmüştür. Nesneli bezemelerden en çok saçbağı en az ise tarak motifinin kullanıldığı belirlenmiştir.

Müzede bulunan düz dokuma örneklerinden seçilen bazı motifler “Geleneksel motifler” temasıyla tasarımlarda esin kaynağı olarak kullanılmıştır. Motiflerin orijinalliği korunarak müze ziyaretçilerine yönelik tekstil ürünü hediyeelik turistik eşya ürünleri (yastık, koltuk şalı, runner masa örtüsü ve bez çanta) tasarlanmıştır. Geleneksel motifler kullanılarak yapılan tasarımlar, ortaya özgün ürünler çıkarılmasını sağlamakla birlikte motiflerin sürdürülebilirliğini sağlayacaktır.

EXTENDED ABSTRACT / GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

Weaving, which holds an important place in traditional textile arts, stands out as one of the most deeply rooted and rich arts of the Turks, from the past to the present. Weaving, which is formed as a result of the connection of warp and weft yarns, is classified as kirkited, shuttle and çarpana weavings according to their techniques. Rug weaving is a textile product found in many regions of Anatolia, with different techniques and motifs that reflect our cultural identity. Kilim weaving, which has an important place in traditional textile arts, has been appearing with beautiful examples in many regions of our country from the past to the present and it is a document that reflects the feelings, thoughts, beliefs, creativity, traditions and customs of the Turkish people in terms of color, motif and technique.

This study aims to examine the motifs, colors, composition, and technical characteristics of traditional rug samples in the Diyarbakır Archaeology Museum collection, transfer these values to contemporary textile surface designs, and develop original textile gift items for the museum. Within the scope of the research, 10 examples exhibiting diversity in terms of motif, color, and composition were selected from among 91 rugs in the Diyarbakır Archaeology Museum's storage facility and subjected to detailed analysis. The raw materials, weaving techniques, motif types, color usage, and compositional characteristics of each rug were examined; the motifs identified were drawn and transferred to a digital medium. It has been determined that symbolic motifs such as scorpions, wolf teeth, ram horns, buckles, and thistles are used extensively in the examined rugs.

As part of the study, the selected motifs were redrawn in detail using Adobe Illustrator CS6 and transferred to a digital medium. During this process, the original forms, line characters, proportions, and positions of the motifs within the composition were preserved; however, in accordance with contemporary design principles, they were stylized where necessary to achieve a more balanced, repeatable form that could be transferred to the surface design. In this regard, each motif was first detailed on a vector base, and then various variations were prepared for use in the design.

The motifs transferred to the digital environment were used to develop versatile design alternatives for use in different product categories such as bags, cushions, vests, hats, and sofa throws within the scope of the study. In the product selection process, preference was given to products that are practical for museum visitors' needs as well as surfaces that effectively showcase the visual impact of traditional motifs. The fundamental criteria of surface design, such as the intensity of motif usage, color harmony, scale balance, and repetition pattern, were taken into consideration in the creation of the designs.

In transferring motifs to designs, unit repeat, full repeat, half repeat, directional repeat, and different scaling techniques were utilized. The unit repeat technique was used to create a rhythmic repetition effect, especially on small surfaces; the full repeat pattern ensured a cohesive appearance on large surfaces. In scaling applications, both large and small versions of the motifs were designed to create the most suitable layout for the product's intended use. This has resulted in alternative surfaces based on both dense and minimal use of motifs, making it possible to flexibly incorporate traditional motifs into contemporary design.

The newly created surface designs were applied to various textile products using Adobe Photoshop CS6, and a visual presentation file was created for each product. All designs have been compiled into a comprehensive catalog that can be presented as product suggestions in the museum's potential sales office.

In this study, it was determined that colors such as brown, black, pink, green, blue, and orange were generally used in the ten rug samples examined. Among geometric ornaments, triangles are used most frequently, followed by stars, hexagons, diamond shapes, equilateral quadrilaterals, octagons, squares, and rectangles. It has been determined that the most commonly used symbolic decorations are waterways, amulets, hooks, followed by buckles, hourglasses, crosses, earrings, eyes, and fertility motifs. Among the figurative decorations, the most commonly used motifs are wolf's mouth, ram's horn, and hand, while the least used are human and mountain goat motifs. It has been determined that hair ties are the most commonly used decorative elements, while comb motifs are the least common. Some motifs selected from the flat weaving samples in the museum have been used as inspiration in designs under the theme of "Traditional motifs." Textile products designed as souvenirs for museum visitors (pillows, sofa throws, table runners, and cloth bags) have been created while preserving the originality of the motifs. Designs created using traditional motifs will ensure the creation of unique products while also ensuring the sustainability of the motifs.

KAYNAKÇA

- Atlıhan, Şerife (2011), *18.-19. yüzyıl Anadolu Kilimleri, Vehbi Koç Vakfı Yayınları*, İstanbul.
- Alemdaroğlu, S. (2019). *Sakarya İli-Kaynarca İlçesi Kilim Dokumacılığının Günümüzdeki Durumu*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Sakarya Üniversitesi.
- Üner, İ., & Akpınarlı, H. F. (2019). Geleneksel Tekstillerin Özellikleri ve Çeşitleri. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (34), 133-145.
- Aytaç, Ç. (1982). *El dokumacılığı: orta dereceli kız teknik öğretim okulları temel ders kitabı*. Milli Eğitim Basımevi.
- Balkanal, Z. (2018). Türk Kültürünün Değer Yargılarını Yansıtan Kilim Motiflerine Tasarım Açısından Alternatif Bir Yaklaşım; Kaat'ı Sanatında Uygulamaları. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (35), 341-352.
- Başak, O. (2004). *Diyarbakır Arkeoloji Müzesi ile Cahit Sıtkı Tarancı Müzesinde Bulunan Türk-İslam Dönemine Ait Bir Grup Madeni Eser*. [Yayımlanmamış doktora tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Çiftçi, S. *Diyarbakır Arkeoloji Müzesindeki İslam Dönemi Taş Eserleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ekinci, E. Kilim Dokuma Geleneğinin Takı Sanatında Yorumlanması Üzerine Bir Çalışma. *Folklor Akademik Dergisi*, 3(4), 144-158.
- Göksu, G., Y. (2018). Gülay. Atlıhan Şerife. "Osmanlı Saray Kilimlerinin Desen Yapısı". *İdil Dergisi*, 7(45).
- Özhekim, D. A. (20010). *Anadolu'daki Kirkitli Dokumalarda Görülen Geometrik Motiflerin Kullanım Nedenleri (Bergama ve Çevresi)*. [Yayımlanmamış Sanatta yeterlilik tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Ünaldı, S. (2022). *Konya/Çumra İlçesi ve Köylerinde Bulunan Halı ve Kilim Örnekleri*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ordu Üniversitesi.
- Kalay, H. A. (2016). Eskişehir Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Afyon Yöresi Kilimlerinden Örnekler. *Art-e Sanat Dergisi*, 9(17), 62-87.
- Koşar, Ş. (1999). *Kirkitli Dokumalarda " Türkmen Aynası " Motifi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Megep, (2007). El Sanatları Teknolojisi- Zili Dokuma, MEB, Ankara.
- Sevim, K., & Canay, A. (2013). Anadolu'da Üretilen Kilim Motiflerinden Bukağı Motifi Ve Bu Motifden Çıkan Seramik Çalışmaları. *İdil Sanat ve Dil Dergisi*.

Soysaldı, A. (1999). Türk Kilimlerinde Dokuma Teknikleri ve Boyama Özellikler. *Erdem*, 10(30), 599-613.

Sözen, M., Tanyeli, U. (2012). Sanat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü. İstanbul: Remzi Kitabevi.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL 2: <https://muze.gov.tr/muze-detay?SectionId=DBA01&DistId=MRK> Erişim Tarihi: 12. 10. 2024

GÖRSEL KAYNAKLARI

URL1:

https://www.google.com/search?q=diyarbak%C4%B1r+arkeoloji+m%C3%BCzesi&source=l nms&tbm=isch&sa=X&ved=2hUKEwj xy_j9oIz AhWUSPEDHRUmBQUQ_AUoAXoECAIQAw&biw=1366&bih=625&dpr=1#imgc=muG Mo_d0K6bLkM Erişim Tarihi: 12. 10. 2024

URL 3: <https://tr.pinterest.com/pin/856317316690606180/> Erişim Tarihi: 22.10.2025

URL 4: <https://tr.pinterest.com/pin/1688918602626848/> Erişim Tarihi: 13.11. 2024

URL 5: <https://tr.pinterest.com/pin/102245854035940374/> Erişim Tarihi: 13.11.2024

URL 6: <https://tr.pinterest.com/pin/445504588144815153/> Erişim Tarihi: 20.10.2025

URL 7: <https://tr.pinterest.com/pin/440156563601396270/> Erişim Tarihi: 22.10.2024

URL 8: <https://tr.pinterest.com/pin/7810999347237333/> Erişim Tarihi: 22.10.2025

URL 9: <https://tr.pinterest.com/pin/655273814569432987/> Erişim Tarihi: 22.10.2025

URL 10: <https://tr.pinterest.com/pin/36591815716762388/> Erişim Tarihi: 22.10.2025

URL 11: <https://tr.pinterest.com/pin/92042386127903151/> Erişim Tarihi: 22.10.2025

URL 12: <https://tr.pinterest.com/pin/168814686024497718/> Erişim Tarihi: 13. 11. 2024